

«Διαβάζοντας 300 βιβλία σε 21 μήνες στη φυλακή»

Λ. Λ.

Βιβλιοθηκάριος κρατούμενος στο κ.κ. Κορυδαλλού

Εισαγωγή της Ελένης Τσουνάκου-Ρουσιά*

Οι βιβλιοθήκες ως χώροι «απόδρασης» από την καθημερινότητα αποκτούν ιδιαίτερη σημασία σε συνθήκες εγκλεισμού. Οι εφαρμοζόμενες πρακτικές που διέπουν τη λειτουργία τους δεν είναι κοινές και αμετάβλητες, καθώς διαμορφώνονται με βάση τις εκάστοτε ιστορικές και γεωγραφικές παραμέτρους.¹ Στο σύγχρονο πλαίσιο, οι βιβλιοθήκες εντός των καταστημάτων κράτησης αδιαμφισβήτητα συμβάλλουν θετικά στη ζωή των εγκλείστων, με τα οφέλη να εντοπίζονται στην ανάπτυξη των εκπαιδευτικών ικανοτήτων, την προαγωγή της ψυχικής υγείας και την ενίσχυση των οικογενειακών σχέσεων –ιδίως του γονεϊκού ρόλου– των κρατουμένων.² Πέρα από τη ζωή εντός της φυλακής, οι θετικές επιδράσεις εκτείνονται και στην εκτός των

* Ελένη Τσουνάκου-Ρουσιά, ΜΔΕ Ποινικών Επιστημών ΕΚΠΑ και Ψυχιατροδικαστικής ΕΚΠΑ

1. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/03400352221078032>.

2. https://www.researchgate.net/publication/373765711_The_Role_of_the_Prison_Library.

τειχών κοινωνία, καθώς η λειτουργία τους έχει συνδεθεί με τη μειωμένη υποτροπή των αποφυλακισμένων.³ Η δημιουργία κατάλληλων κτηριακών υποδομών με πρόσβαση στο διαδίκτυο και συνεχή εμπλουτισμό των συλλογών, καθώς και η στελέχωση με επαγγελματικό προσωπικό, αποτελούν επιθυμητούς στόχους, οι οποίοι ωστόσο απέχουν πολύ από την ελληνική σφραγιστική πραγματικότητα.⁴ Σε θεωρητικό επίπεδο, εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία ρυθμίζουν το εκπαιδευτικό πλαίσιο εντός των καταστημάτων κράτησης, στο οποίο η πρόσβαση ιδίως ανήλικων και αλλοδαπών κρατουμένων στις βιβλιοθήκες παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.⁵ Στην πράξη, ωστόσο, η ύπαρξη βιβλιοθηκών στις ελληνικές φυλακές φαίνεται να βασίζεται περισσότερο στις προσπάθειες μεμονωμένων ατόμων παρά στη θεσμική έμπρακτη υποστήριξη και αναγνώριση του ρόλου που (δύνανται να) επιτελούν.⁶

Είναι αυτονόητο ότι ο πιο άμεσος τρόπος για να προσεγγίσουμε τα θέματα που αφορούν στην καθημερινότητα της φυλακής είναι, ως επί το πλείστον, οι διηγήσεις των ίδιων των κρατουμένων. Υπό αυτό το πρίσμα, και ως προς τον ρόλο του βιβλίου και της βιβλιοθήκης σε συνθήκες εγκλεισμού, το *The Art of Crime* φιλοξενεί με ιδιαίτερη χαρά και παρουσιάζει τις σκέψεις και την εμπειρία του Λ. Λ., ο οποίος φέρει τη διαχρονική ταυτότητα του φιλαναγνώστη και τις προσωρινές ιδιότητες του κρατούμενου και βιβλιοθηκάρου στο κατάστημα κράτησης Κορυδαλλού. Ακολουθεί το κείμενό του.

Τι είναι ένα βιβλίο;

Έγκλειστος για 21 μήνες, μέχρι στιγμής, και εργαζόμενος ως βιβλιοθηκάριος στη δανειστική βιβλιοθήκη τους τελευταίους 18 μήνες, αναρωτιέμαι συχνά: τι είναι ένα βιβλίο; Είναι ένα παραλληλόγραμμο από φύλλα χαρτιού που έχει εξώφυλλο, τίτλο με πλάγια γράμματα, πρόλογο, κεφάλαια που αρχίζουν με κεφαλαίο γράμμα, πίνακα περιεχομένων, ένα ρητό, λίγες λευκές σελίδες, μνεία του εκδότη και χρονολογία έκδοσης... Είναι, όμως, μόνο αυτό ένα βιβλίο;

Το βιβλίο είναι μια γνώμη, μια έκφραση, μια αλληλουχία εκφράσεων, σκέψεων και αγωνίας του συγγραφέα. Είναι ένα κείμενο. Κείμενο με παραλλαγές, ένα πυκνό κριτικό πλαίσιο, μια ερμηνεία, κάποιο γεγονός, φανταστικό ή μη, ένα διανοητικό κατασκεύασμα από τονισμούς, προτάσεις, λέξεις και νοήματα. Είναι κόσμοι φανταστικοί και αληθινοί. Βιογραφίες, μυθιστο-

3. <https://www.jstor.org/stable/48775520?seq=14>.

4. https://www.ijils.org/home/journals/jlis/Vol_8_No_1_June_2020/12.pdf.

5. <https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=51968&lang=el#p=88>.

6. https://www.researchgate.net/publication/271524318_Prison_Libraries_in_Greece.

ρήματα, νουβέλες, άλλα πεζογραφήματα, επιστημονικά έργα και διατριβές, ποίηση και θέατρο, κοινωνιολογία, φιλοσοφία, ιστορία, επιστημονική φαντασία, αισθηματικά, αστυνομικά, θρίλερ, ένας κόσμος για κάθε γούστο.

Η ανάγνωση ενός βιβλίου είναι μια εμπειρία ταυτόχρονα μοναχική και κοινωνική. Βυθίζεσαι σε αυτό μόνος, όμως και με άλλους που διάβασαν το ίδιο με εσένα βιβλίο στη σημερινή ή σε προηγούμενη ιστορική συγκυρία. Το βιβλίο συνδέει έτσι το παρελθόν με το μέλλον. Το βιβλίο είναι δώρο της σκέψης του συγγραφέα προς όλους εμάς τους αναγνώστες.

Η ζωή πριν

Όλα τα παραπάνω ακούγονται ωραία και ρομαντικά, αλλά πώς μεταφράζονται για έναν έγκλειστο σε σωφρονιστικό κατάστημα κράτησης, για έναν φυλακισμένο;

Ίσως πρέπει να πάμε –ή καλύτερα, να πάω– λίγο πιο πίσω. Την αγάπη για το διάβασμα μου μεταλαμπάδευσε η μητέρα μου. Βιβλιόφιλη από μικρή, είχε δημιουργήσει μια αξιοζήλευτη βιβλιοθήκη. Αν και ποτέ δεν με πίεσε να διαβάσω, πάντα πρόσθετε βιβλία για να χαζέψω, να κοιτάξω τα εξώφυλλα, να διαβάσω την περίληψη, χωρίς, όμως, να ξεκινώ τη συστηματική ανάγνωση.

Τι έφταιγε γι' αυτό; Το σχολείο μού δημιούργησε μια απέχθεια προς το διάβασμα. Η απαίτηση της παπαγαλίας και η αποστροφή της παιδείας προς την καλλιέργεια κριτικής σκέψης και αγάπης για την ανάγνωση σε κάνει να μη θέλεις να ανακαλύψεις την απόλαυση μιας ανάγνωσης που σε διασκεδάζει, σε προβληματίζει, σε κάνει να λυπηθείς, αλλά και να χαρείς, που σου δίνει την ευκαιρία να περιπλανηθείς σε άπειρους κόσμους.

Τελειώνοντας το σχολείο, σαν κάτι να άναψε μέσα μου, και η βιβλιοθήκη της μητέρας μου με περίμενε για να μου δώσει την ευκαιρία να μάθω ποιοι ήταν οι Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες, Ουμπέρτο Έκο, Χόρχε Λουίς Μπόρχες, Σαλμάν Ρουσντί, Τζον Στάινμπεκ, Έρνεστ Χέμινγουεϊ, Φρεδερίκο Γκαρθία Λόρκα, Πάμπλο Νερούδα, Βασίλης Βασιλικός, Πηνελόπη Δέλτα, Διδώ Σωτηρίου, Ιάκωβος Καμπανέλλης, Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, Άντον Τσέχοφ, Ζοζέ Σαραμάγκου και πολλοί άλλοι.

Αναγνώστης και βιβλιοθηκάριος στη φυλακή

Η ζωή, οι καταστάσεις και κάποιες κακές προσωπικές επιλογές με έφεραν στη φυλακή, σε ένα περιβάλλον διαφορετικό, ρουτίνας, καταπίεσης, εγκλεισμού. Ψυχολογικά και συναισθηματικά «ριγμένος», προσπαθώ να αντεπεξέλθω, να κρατήσω τη λογική μου έχοντας κάτι να με απασχολεί, και αυτό είναι το διάβασμα.

Ιστορικά ο θεσμός της φυλακής ήταν και παραμένει ένα ταξικά επιλεκτικό σύστημα. Χωρισμένο στους έχοντες και τους μη έχοντες, στους προνομιούχους και τους μη προνομιούχους. Ένα σύστημα που σε απομυζά οικονομικά, κοινωνικά, ψυχολογικά και σε κάνει να μη βλέπεις μέλλον ή αυτό που βλέπεις να είναι δυσοίωνα, σε κάνει να μην έχεις καμία ελπίδα και να δυσπιστείς απέναντι στους λειτουργούς της δικαιοσύνης.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν κάποιες νησίδες ελπίδας: το Δημοτικό και το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, το ΔΣΑΕΚ (πρώην ΔΙΕΚ), διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα και σεμινάρια για τέχνες που προσφέρουν μια διέξοδο και, ίσως, μια ελπίδα.

Μέσα σε αυτές τις νησίδες τοποθετώ και τη βιβλιοθήκη, η οποία με βοήθησε να βγω από το αρχικό σοκ και τέλμα που βρισκόμουν. Η ανακάλυψή της με βοήθησε να βρω ένα σκοπό να συνεχίσω· με βοήθησε να ανακαλύψω ή να ξαναδιαβάσω παλιούς και νέους συγγραφείς. Με έσπρωξε να επιδιώξω να εργαστώ σε αυτή, για να βρίσκομαι σε ένα περιβάλλον γνώσης και ταξιδιού, σε ένα οικείο σε εμένα περιβάλλον, με «δικούς μου ανθρώπους», γνωστούς και άγνωστους, που μου κάνουν παρέα, με τους οποίους ξεχνιέμαι και οι οποίοι με ταξιδεύουν, με βοηθούν να προχωρώ και να αντεπεξέρχομαι.

Και αυτό ήταν το επόμενο βήμα μου. Έχοντας βρει τα «πατήματά μου» και μπαίνοντας σε ένα ρυθμό, εγκλιματίστηκα στη ζωή της φυλακής. Στη βιβλιοθήκη βρήκα την ευκαιρία να εξωτερικεύσω την αγάπη μου για τα βιβλία στους συγκρατούμενους που είχαν την περιέργεια να με ρωτήσουν τι είδους βιβλία κουβαλάω όλη μέρα. Έτσι μπόρεσα να ανοιχτώ σε, και να μου ανοιχτούν, μια πληθώρα διαφορετικών ανθρώπων, να τους γνωρίσω, να τους προτείνω και να μου προτείνουν βιβλία, να ανακαλύψουν τι προτιμούν να διαβάζουν και να κατασταλάξουν σε κάποιο genre που τους αρέσει.

Έγινε η βιβλιοθήκη ένας κόμβος συνάντησης, ανταλλαγής απόψεων σχετικά με το ποια βιβλία τους άρεσαν και ποια όχι, ποιους συγγραφείς προτιμούν, ποιο είδος γραφής, ποιο τόνο και ποια πρόζα. Κάτι που ξάφνιασε μερικούς που δεν είχαν την ευκαιρία να διαβάσουν στο παρελθόν, καθένας για διαφορετικούς λόγους. Το γεγονός αυτό με χαροποίησε ιδιαίτερα και έχει κάνει υποφερτή την παραμονή μου στη φυλακή.

Βέβαια, δεν είναι όλα ρόδινα. Όπως συμβαίνει στις δανειστικές βιβλιοθήκες, και ειδικότερα σε μια βιβλιοθήκη φυλακής, πολλά από τα βιβλία δεν επιστρέφονται. Άλλα χάνονται και άλλα καταστρέφονται. Τα πράγματα, ασφαλώς, μπορούν να βελτιωθούν. Να υπάρξει πρωτοβουλία και φυσικά χρήματα (σίγουρα από δωρεές), να αναβαθμιστεί το σύστημα, να μπει υπολογιστής, να αρχειοθετηθούν ηλεκτρονικά τα βιβλία, να υπάρξει μεγαλύτερος χώρος και να ζητηθούν δωρεές από εκδοτικούς οίκους, να έρθουν συγγραφείς να συζητήσουν μαζί μας, να δημιουργηθούν λέσχες βιβλίου και κινηματογράφου, όπως υπήρχαν παλαιότερα, ώστε να βοηθήσουν πολλούς νεοεισερχόμενους να προσαρμοστούν πιο άνετα σε αυτή τη βίαιη αλλαγή στη ζωή τους.

Επιστρέφοντας στο αρχικό ερώτημα

Το διάβασμα σου προσφέρει μια εμπειρία να μεις στον κόσμο που έχει δημιουργήσει ο/η συγγραφέας. Σου δίνεται η ευκαιρία να ζήσεις με τους χαρακτήρες, να χαρείς, να λυπηθείς, να θυμώσεις, να αγαπήσεις μαζί τους, να γευτείς και να μυρίσεις, να δημιουργήσεις εικόνες, να ταξιδέψεις, να μάθεις και να φτάσεις στον προορισμό μαζί τους, να νοσταλγήσεις, να σκεφτείς και να βάλεις μια τελεία σε αυτή την εμπειρία.

Μπορεί να ακούγεται σαν κάτι που τελειώνει και δεν θα το ξαναζήσεις, αλλά εδώ είναι η μαγεία του βιβλίου: πάντα θα ανακαλύπτεις κάτι καινούργιο, κάτι που θα αγαπήσεις, κάτι που θα μισήσεις και κάτι για το οποίο θα αδιαφορήσεις· πάντα όμως θα βρεις αυτό το κάτι που θα σου δημιουργήσει αυτά τα αισθήματα.

Μου είναι δύσκολο να ξεχωρίσω ένα-δύο βιβλία από τα 300 περίπου που είχα την ευκαιρία να ανακαλύψω ή να ξαναδιαβάσω κατά τους 21 μήνες του εγκλεισμού μου, ειδικά τους τελευταίους 18 μήνες που εργάζομαι στη βιβλιοθήκη. Είναι σχεδόν αδύνατο να ξεχωρίσεις ένα αγαπημένο βιβλίο, ταινία ή τραγούδι από ένα άλλο επίσης αγαπημένο. Η επιλογή που θα κάνεις, συνειδητά ή ασυνείδητα, εξαρτάται από τη χρονική στιγμή, το περιβάλλον και τη συναισθηματική κατάσταση στην οποία βρίσκεσαι.

Με αυτές τις επιφυλάξεις, θα ξεχώριζα τον *Άνθρωπο αντίγραφο* του Πορτογάλου Ζοζέ Σαραμάγκου. Ένα βιβλίο που με «έβαλε» στον συναισθηματικό κόσμο του κεντρικού χαρακτήρα. Ήταν μια σπάνια συναισθηματική εμπειρία, μια προσωπική ιστορία ανάγνωσης. Φτάνοντας στο τέλος της αφήγησης –και χωρίς να κάνω spoiler– συνέβη κάτι σε έναν γυναικείο χαρακτήρα με τον οποίο είχα δεθεί, είχα ακολουθήσει σε όλη την αφήγηση τις ανάγκες της, τα πάθη και τη μελαγχολία της, την αγάπη της, έναν χαρακτήρα που ήταν πια δικός μου άνθρωπος και ό,τι της συνέβη με καταπλάκωσε. Λυπήθηκα και θύμωσα γιατί είχα αγαπήσει αυτόν τον χαρακτήρα. Ένωσα σαν να είχα γίνει κι εγώ ένας χαρακτήρας του βιβλίου.

Κάποια άλλα που ξεχωρίζω είναι ο *Ερωτας στα χρόνια της χολέρας* του Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες, το *Όνομα του ρόδου* του Ουμπέρτο Έκο, οι *Σατανικοί στίχοι* του Σαλμάν Ρουσντί, το *Άνθρωποι και ποντίκια* του Τζον Στάινμπεκ, το *Για ποιον χτυπάει η καμπάνα* του Έρνεστ Χέμινγουεϊ, η *Εντολή* της Διδώς Σωτηρίου, το *Z* του Βασίλη Βασιλικού, το *Μαουτχάουζεν* του Ιάκωβου Καμπανέλλη και πλήθος άλλα που δεν θα μου έφτανε ο χώρος να αναφέρω. Όλα βιβλία που με σημάδεψαν, μέσα στα οποία, κάθε φορά που τα διαβάζω, ανακαλύπτω κάτι καινούριο, μια λέξη, ένα συναίσθημα που μου είχε διαφύγει. Βιβλία που είναι σαν να τα διαβάζω για πρώτη φορά. Τα τελευταία που με έκαναν να νιώσω αυτό το μοναδικό συναίσθημα –όταν ανακαλύπτεις κάτι καινούριο, μια γραφή που σε συνεπαίρνει και σου προσφέρει μια αχτίνα ελπίδας, που σε κάνει να αδημονείς να γυρίσεις σελίδα– ήταν η *Σκιά του ανέμου* και ο *Αιχμάλωτος του ουρανού* του Κάρλος Ρουίθ Θαφόν.

Βέβαια, κάποιος μπορεί να πει ότι δεν θέλει να διαβάσει στη φυλακή κάτι τέτοιο ή ότι θέλει να το διαβάσει χωρίς να του προκαλεί τέτοια συναισθήματα. Σεβαστό. Κάθε άνθρωπος βιώνει διαφορετικά κάθε εμπειρία, είτε αυτή είναι η ανάγνωση ενός βιβλίου ή η παρακολούθηση μιας ταινίας ή ενός αθλητικού γεγονότος, ή η συμμετοχή σε ένα βιντεοπαιχνίδι. Παρ' όλα αυτά, κάτι παίρνει, ό,τι κι αν είναι αυτό.

Ξεκίνησα ρωτώντας τι είναι ένα βιβλίο. Είναι μια απόδραση του μυαλού, μια ευκαιρία να ζήσεις τις ζωές των χαρακτήρων, να χαρείς, να λυπηθείς, να γελάσεις, να συγκινηθείς, να θυμώσεις. Όσα βιβλία διαβάσεις, τόσες ζωές θα γνωρίσεις και θα βιώσεις, τόσους χαρακτήρες θα θυμάσαι. Θα αποδράσεις από την καθημερινότητα, από τον εγκλεισμό, από τη ρουτίνα και την κατάθλιψη. Το βιβλίο θα σου δώσει όλα τα παραπάνω· θα σε βοηθήσει να προχωρήσεις, να σκεφτείς, να μη «βουλιάξεις». Είναι ένας «παλιόφιλος», πάντα δίπλα σου αφιλοκερδώς, μια καλή παρέα.

Κλείνοντας, θα παραφράσω κάτι από το βιβλίο του Ζοζέ Σαραμάγκου *Ο άνθρωπος αντίγραφο*: κάποια βιβλία σου διασκεδάζουν την ψυχή, άλλα βιβλία σου αναστατώνουν το πνεύμα.

*Λίγα λόγια για τη δανειστική βιβλιοθήκη
στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Κορυδαλλού I:*

- Η δανειστική βιβλιοθήκη **λειτουργεί καθημερινά**, πρωί και απόγευμα, και έχουν πρόσβαση δύο φορές την εβδομάδα όλοι οι κρατούμενοι, διαφορετικές ημέρες και ώρες, ανάλογα με την πτέρυγα στην οποία κρατούνται.
- Η συλλογή της δανειστικής βιβλιοθήκης περιλαμβάνει περίπου **12.000 τίτλους** ταξινομημένους θεματικά κατά το δεκαδικό σύστημα Dewey. Μικρότερες βιβλιοθήκες διαθέτουν οι εκπαιδευτικές δομές.
- Η θεματική ενότητα με τους περισσότερους τίτλους είναι η **πεζογραφία**, Ελλήνων συγγραφέων και μεταφρασμένη. Αρκετά βιβλία έχουν και οι θεματικές κατηγορίες ιστορία, βιογραφία, ποίηση, θέατρο, ζωγραφική, κοινωνικές επιστήμες, φιλοσοφία, ψυχολογία, επιστήμες, ταξίδια και σινεμά.
- Μεγαλύτερη ζήτηση έχουν **τα μυθιστορήματα, τα αστυνομικά, τα θρίλερ και η ιστορία**, ενώ ακολουθούν σε προτιμήσεις τα βιβλία ψυχολογίας, φιλοσοφίας και κοινωνικών επιστημών.
- Κάθε μήνα επισκέπτονται τη βιβλιοθήκη **μερικές δεκάδες ενδιαφερόμενοι**. Τακτικά δανείζονται βιβλία μόνο 20-30 από τους 1900 περίπου κρατούμενους.
- Τα περισσότερα βιβλία είναι στην **ελληνική γλώσσα**. Υπάρχουν επίσης πολλοί τίτλοι, κυρίως λογοτεχνίας, στην αγγλική γλώσσα και λιγότεροι στη γαλλική, τη γερμανική και ορισμένες άλλες γλώσσες.
- Ενδιαφερόμενοι που διαβάζουν βιβλία μόνο στην αλβανική, την αραβική, τις γλώσσες ούρντου, φαρσί κ.ά. γλώσσες της Μέσης Ανατολής, δεν βρίσκουν, δυστυχώς, **σχεδόν τίποτα** να διαβάσουν.

Λ. Λ.